

Η ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΓΧΩΡΙΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ, Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ

Δημήτρης Α. Σακκάς, αν. καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών,
Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεως

1. Τα τρέχοντα οικονομικά προβλήματα και η μέχρι τώρα αντιμετώπισή τους

1.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Είναι βέβαιο ότι αν κληθεί κάποιος να απαριθμήσει τα σπουδαιότερα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική κοινωνία κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο, τότε θά αναφερθεί σίγουρα α) στο υψηλό ποσοστό ανεργίας του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού (γύρω στο 12%)¹ β) στο συγκριτικά χαμηλό (το χαμηλότερο της Ε.Ε.) ύψος και την άνιση κατανομή² του κοινωνικού προϊόντος μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων και γ) τη ραγδαία αύξηση του εμπορικού ελλείμματος στις συναλλαγές με τις χώρες του εξωτερικού και ιδιαίτερα με τα κράτη - μέλη της Ε.Ε.

Αν ανατρέξουμε τώρα στις αρχές αλλά και σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου και προσπαθήσουμε να καταγράψουμε τα πιο εμφανή προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, τότε θα διαπιστώσουμε ότι, με μερικές ποιοτικές και ποσοτικές παραλλαγές, τα ίδια περίπου προβλήματα με τα σημερινά αντιμετώπιζε η ελληνική κοινωνία καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα διαπιστώνεται πάντως μια ιδιαίτερη όξυνση αυτών των προβλημάτων και ιδιαίτερα του προβλήματος της ανεργίας και του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών³.

1. Σύμφωνα με στοιχεία του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε μεταξύ 1991-1999 από 7,7% σε 11,7%. Βλ. σχετικά ΙΝΕ, *Ετήσια Έκθεση 2000*, κεφ. 3.

2. Παρά το γεγονός ότι δεν έχει διεξαχθεί πρόσφατα μια ειδική μελέτη για την κατανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα, εντούτοις δεν υπάρχει αμφιβολία για την ανισότητα αυτής της κατανομής.

3. Το έτος 1992 οι συνολικές εξαγωγές της Ελλάδας αποτελούσαν μόνο το 30,2% των αντίστοιχων εισαγωγών, σε σχέση δε με την Ε.Ε. το ποσοστό αυτό ήταν 28,9%. Το έτος 1997 τα ποσοστά αυτά χειροτέρευσαν ακόμη περισσότερο και διαμορφώθηκαν στο 22,7% και 21,0% αντίστοιχα. Μετά το 1997 δεν φαίνεται να βελτιώθηκε αισθητά η αναλογία εξαγωγών- εισαγωγών, τουλάχιστον κατά το έτος 2000 το έλλειμμα του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών σχεδόν διπλασιάστηκε σε σχέση με το 1999. Βλ.

Το ερωτήματα που τίθενται τώρα αυθόρμητα είναι: α) με ποιες πολιτικές αντιμετωπίστηκαν τα προβλήματα αυτά κατά το παρελθόν και πώς εξηγείται η κατά κάποιον τρόπο διαιώνιση της ύπαρξής τους β) πού οφείλεται η τρέχουσα ραγδαία όξυνσή τους και γ) ποιες ενδεχόμενα νέες πολιτικές προτείνονται και εφαρμόζονται για τη μελλοντική αντιμετώπισή τους.

Θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια να δώσουμε μερικές σύντομες απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα με την πεποίθηση ότι οι απαντήσεις αυτές δεν αποτελούν παρά μια απλή προσπάθεια συμβολής στην αναμενόμενη συζήτηση για τις διαγραφόμενες προοπτικές της κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης της χώρας.

1.2 Η μέχρι τώρα αντιμετώπιση των βασικών οικονομικών προβλημάτων

Όπως ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή, τα τρέχοντα οικονομικά προβλήματα αποτελούσαν και κατά το παρελθόν τα κύρια προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας.

Θέση της παρούσας εργασίας είναι ότι μία από τις βασικές αιτίες εμφάνισης και εμπέδωσης αυτών των προβλημάτων είναι η ιστορικά διαμορφωμένη αδυναμία του εγχώριου παραγωγικού μηχανισμού να δημιουργεί και να διαχέει νέα τεχνική πρόοδο. Η αδυναμία αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην παντελή σχεδόν έλλειψη ολοκληρωμένων παραγωγικών συμπλεγμάτων (ΟΠΣ) διεθνώς κατά κύριο λόγο εμπορεύσιμων προϊόντων. Με τον όρο Ολοκληρωμένα Παραγωγικά Συμπλέγματα ορίζουμε τις δραστηριότητες που εκτείνονται σε ολόκληρο το παραγωγικό φάσμα, από την παραγωγή δηλαδή του επενδυτικού εξοπλισμού μέχρι την επεξεργασία των πρώτων υλών και την κατασκευή των τελικών προϊόντων. Στην Ελλάδα η παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων επενδυτικών αγαθών, που αποτελεί την απαρχή κάθε παραγωγικής διαδικασίας, ήταν και εξακολουθεί να είναι υποτυπώδης μέχρι αμελητέα⁴. Η ανικανότητα όμως μιας χώρας να παράγει διεθνώς εμπορεύσιμα επενδυτικά αγαθά ισοδυναμεί λίγο ή πολύ με αντίστοιχη αδυναμία της για δημιουργία και διάχυση νέας τεχνικής προόδου⁵. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι κάθε αξιολογική καινοτομική δραστηριότητα που εφαρμόζεται στην παραγωγή προϋποθέτει κατά κανόνα και την ανάπτυξη ενός τουλάχιστον στοιχείου του αντίστοιχου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού που θα την εισάγει και θα την ενσωματώσει στην υπάρχουσα παραγωγική διαδικασία⁶.

Τράπεζα της Ελλάδος: α) *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο*, Μάιος-Ιούνιος 2000 και β) *Νομισματική πολιτική 2000-2001*, Μάρτιος 2001, σελ. 67.

4. Βλ. σχετικά Χ.Χ. Οικονομίδης, *Η δομή της ελληνικής βιομηχανίας και ο τομέας παραγωγής προϊόντων παγίου κεφαλαίου*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1996 και Δ.Α. Σακκάς, «Το διαρθρωτικό πρόβλημα και ο οικονομικός προγραμματισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα», ΚΕΠΕ, *Μελέτες*, αριθ. 45, Αθήνα 1996, κεφ. 2 και 6

5. Βλ. Ν. Rosenberg, *Perspectives on Technology*, Cambridge Univ. Press, 1976 και M. Fransman (ed.), *Machinery and Economic Development*, Mc Millan Press, 1986.

6. Ν. Rosenberg, *ό.π.* (σημ. 5), σελ. 142.

Ο αποδιάρθρωμένος και συρρικνωμένος εγχώριος παραγωγικός μηχανισμός δεν είναι από τεχνικής και οργανωτικής πλευράς ουσιαστικά σε θέση να παράγει σε μόνιμη βάση ούτε εντελώς νέα προϊόντα ούτε να σχεδιάσει και να αναπτύξει διαδικασίες παραγωγής μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η μείωση του κόστους ή η ποιοτική βελτίωση υπαρχόντων ήδη προϊόντων. Και τα τρία αυτά στοιχεία που εκφράζουν την επιτυχή εφαρμογή νέας τεχνικής πρόοδου στην παραγωγή εισάγονται αναγκαστικά στη συντριπτική τους πλειονότητα από το εξωτερικό.

Δεδομένου ότι η ικανότητα παραγωγής και εφαρμογής ανανεούμενης τεχνικής πρόοδου (δημιουργίας, δηλαδή, και εφαρμογής καινοτομιών) αποτελεί το κύριο μέσο ανταγωνισμού (τιμών, ποιότητας ή προσφοράς νέων προϊόντων) μεταξύ των επιχειρήσεων που παράγουν ομοειδή προϊόντα, είναι προφανές ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις στο βαθμό που σχεδόν εξ αντικειμένου δεν είναι καινοτομικές, δεν μπορεί γενικά να είναι και ανταγωνιστικές σε μακροπρόθεσμη βάση απέναντι στις επιχειρήσεις των τεχνολογικά και οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών. Βραχυπρόθεσμα μπορεί να υπάρξει μέσω π.χ. εισαγόμενου know how και ενός για τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα της χώρας κατάλληλου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού προσωρινός εκσυγχρονισμός των παραγωγικών εγκαταστάσεων μιας εγχώριας επιχείρησης. Η επιχείρηση αυτή μπορεί σε συνδυασμό με το σχετικά χαμηλό μοναδιαίο κόστος εργασίας και το αντίστοιχο κόστος εγχώριων πρώτων υλών να αποκτήσει – βραχυπρόθεσμα όμως – ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι κυρίως επιχειρήσεων από χώρες που, όπως η Ελλάδα, δεν διαθέτουν οι ίδιες την ικανότητα να παράγουν και να δασπεύουν νέα τεχνική πρόοδο. Επειδή η πηγή του πλεονεκτήματος βρίσκεται στο εξωτερικό και είναι φυσικό να είναι προσιτή και στις ομοειδείς επιχειρήσεις άλλων ενδιαφερόμενων χωρών, γι' αυτό και η χρονική του διάρκεια είναι αντικειμενικά περιορισμένη. Για τους ίδιους λόγους παρατηρείται και έλλειψη ουσιαστικού ανταγωνισμού (τιμών και ποιότητας) μεταξύ των εγχώριων παραγωγικών μονάδων. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των μονάδων αυτών περιορίζεται βασικά στην καλλιέργεια και αξιοποίηση των σχέσεων τους με τους εκάστοτε φορείς της πολιτικής εξουσίας και του τραπεζικού συστήματος. Το κρίσιμο όμως σημείο στην περίπτωση της πλήρους ανικανότητας μιας χώρας να δημιουργήσει έστω και σε οριακές περιπτώσεις μηχανισμούς δημιουργίας και εφαρμογής καινοτομικών δραστηριοτήτων είναι αποδεδειγμένα η γενική τεχνική και οργανωτική καθυστέρηση αυτής της χώρας και μάλιστα σε όλους κατά κανόνα τους τομείς της οικονομικής και κοινωνικής της ζωής⁷. Και αν ακόμη, λοιπόν, αποκτηθεί με τη βοήθεια της κατάλληλης⁸ ξένης τεχνολογίας κά-

7. Ολόκληρη η κοινωνία έχει κατά κανόνα και εκ των πραγμάτων μια τεχνικά «ετεροχρονισμένη» και κοινωνικά αδιαμεσολάβητη σχέση με τα εισαγόμενα επιτεύγματα της τεχνικής. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα δημιουργήματα αυτά δεν προήλθαν ούτε από τις δικές της ανάγκες ούτε, πολύ περισσότερο, αποτελούν προϊόντα της δικής της τεχνικοοργανωτικής και παραγωγικής εργασίας.

8. Η τεχνική πρόοδος που δημιουργείται σε μια χώρα είναι κατά κανόνα προσαρμοσμένη στις κοινωνικοοικονομικές και τεχνικοοργανωτικές συνθήκες αυτής της χώρας, όπως π.χ. η επικρατούσα

ποιο ανταγωνιστικό προβάδισμα μιας εγχώριας παραγωγικής μονάδας, τότε το προβάδισμα αυτό θα έχει –ελλείψει ενδογενούς μηχανισμού ανανέωσής του– προσωρινό χαρακτήρα και θα τελεί υπό συνεχή αίρεση μέχρι φυσιολογικά να εκλείψει. Η μεγάλη μάζα της εγχώριας παραγωγής διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων αποτελείται γι' αυτόν το λόγο από προϊόντα που α) η παραγωγή τους θεωρείται από τεχνολογικής σκοπιάς απλή (δεν προϋποθέτει δηλαδή υψηλή τεχνική εξειδίκευση) β) δεν ανταγωνίζονται τα προϊόντα των τεχνολογικά ανεπτυγμένων χωρών παρά μόνο σε περιπτώσεις προϊόντων τυποποιημένης τεχνολογίας και συνήθως έντασης εργασίας και γ) είναι συμπληρωματικά προς τα προϊόντα των ανεπτυγμένων τεχνολογικά χωρών.

Αν και είναι δύσκολο να αποδεχθεί κανείς ότι οι μεταπολεμικοί φορείς της πολιτικής εξουσίας στην Ελλάδα αδυνατούσαν πράγματι να κατανοήσουν ότι η έλλειψη ισορροπημένης παραγωγικής διάρθρωσης ήταν η πραγματική αιτία της χαμηλής ανταγωνιστικότητας και ως εκ τούτου και της εκτροφής των προβλημάτων του εμπορικού ισοζυγίου και της εκτεταμένης υποαπασχόλησης του εγχώριου εργατικού δυναμικού, εντούτοις είναι γεγονός ότι οι φορείς αυτοί –με εξαίρεση την πρώτη περίοδο των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ⁹ – ουδέποτε εθεώρησαν την αποδιάρθρωση και δομική ανισορροπία στη σφαίρα της παραγωγής ως γενεσιουργό λόγο και βασικό αίτιο της μειωμένης ανταγωνιστικής ικανότητας των παραγωγικών μονάδων της χώρας. Αυτός ήταν προφανώς και ο λόγος που δεν επιχειρήσαν ποτέ –ούτε στα πλαίσια των πολλαπλών 5ετών προγραμμάτων¹⁰ – να αμβλύνουν τις αρνητικές συνέπειες της παραπάνω ανισορροπίας δημιουργώντας έστω και επιλεκτικά μερικά καθετοποιημένα συμπλέγματα στην εγχώρια παραγωγή¹¹.

Η προσφιλής πρακτική των μεταπολεμικών κυβερνήσεων αναφορικά με την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας και κυρίως της υποαπασχόλησης του εγχώριου εργατικού –κυρίως αγροτικού– δυναμικού ήταν α) η μαζική πρόσληψη εργαζομένων σε υπηρεσίες του κράτους και γενικά του ευρύτερου δημόσιου τομέα β)

σχέση εργασίας- κεφαλαίου (έντασης εργασίας ή κεφαλαίου), το μέγεθος της αγοράς που πρόκειται να καλύψει (αντίστοιχο μέγεθος εγκαταστάσεων), οι τεχνικές-οργανωτικές ικανότητες που προϋποθέτει η εφαρμογή της κ.λπ. Οι συνθήκες αυτές δεν αντιστοιχούν τις περισσότερες φορές στις συνθήκες που επικρατούν σε μικρές και τεχνολογικά εξαρτημένες χώρες όπως η Ελλάδα.

9. Η πρώτη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ είχε τουλάχιστον επισημάνει τόσο στην «Κυβερνητική διακήρυξη» όσο και στο 5ετές οικονομικό πρόγραμμα 1983-1987 την ανάγκη προώθησης των κλάδων παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών, χωρίς όμως αξιόλογα πρακτικά αποτελέσματα.

10. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Δ.Α. Σακκάς, ό.π. (σημ. 4).

11. Ο συχνά προβαλλόμενος ισχυρισμός ότι το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς δεν επιτρέπει την παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων επενδυτικών αγαθών είναι εμπειρικά αστήρικτος. Βλ. για παράδειγμα, M. Fransman, α) «Learning and the Capital Goods Sector under Free Trade: The Case of Hong Kong» στο *World Development*, Vol. 10, αρ. 11, 1982, σσ. 991-1014 και β) «Promoting technological capability in the capital goods sector, The case of Singapore» στο *Research Policy*, Vol. 13, αρ. 1, 1984, σσ. 33-54.

η διευκόλυνση και προώθηση της εξωτερικής μετανάστευσης (Καναδάς, Αυστραλία, Γερμανία κ.λπ.) και τέλος γ) η απασχόληση σε θέσεις εργασίας κυρίως του τριτογενούς και του κατασκευαστικού τομέα που δεν έχουν συνήθως μόνιμο χαρακτήρα. Τό πρόβλημα του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου και γενικότερα του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών αντιμετωπιζόταν εξάλλου α) με τον αυστηρό έλεγχο των συναλλαγματικών αποθεμάτων και τις συγκυριακές προσαρμογές της ισοτιμίας της δραχμής β) με την επιβολή διοικητικών μέτρων ελέγχου και προστασίας της εγχώριας παραγωγής από τις εισαγωγές και γ) με την εξασφάλιση συναλλαγματικών πόρων μέσω τρεχουσών μεταβιβάσεων και μεταβιβάσεων κεφαλαίου από το εξωτερικό, συναλλαγματικών δηλαδή πόρων που εισέρεαν είτε χωρίς καμιά άμεση αντιπαροχή εκ μέρους της Ελλάδας (όπως εμβάσματα ελλήνων μεταναστών, δωρεάν εξωτερική βοήθεια και διενέργεια άμεσων ξένων επενδύσεων) ή ήταν το αποτέλεσμα σύναψης μακροπρόθεσμων εξωτερικών δανείων.

Γνωρίζουμε τώρα ότι αυτή η πολιτική, που εφαρμόστηκε με συνέπεια κατά τη μεταπολεμική περίοδο, εξασφάλισε μεν τη διευρυμένη αναπαραγωγή της εγχώριας παραγωγικής διαδικασίας (την αύξηση, δηλαδή, του εθνικού εισοδήματος) σε αρκετά ικανοποιητικούς, κατά την αρχική κυρίως περίοδο, ετήσιους ρυθμούς¹², δεν κατάφερε όμως, γιατί δεν το επεχείρησε καν, να μεταβάλει την τεχνολογικά και οικονομικά εξαρτημένη μορφή αυτής της αναπαραγωγής¹³. Δεδομένης της υπάρχουσας οργανικής σχέσης και αλληλοεξάρτησης μεταξύ παραγωγής, διανομής και διάθεσης του κοινωνικού προϊόντος, η επικρατούσα στην Ελλάδα κατανομή αυτού του προϊόντος είναι τόσο άνιση και από οικονομική καθαρά σκοπιά αδικαιολόγητη, που δεν έχει μέχρι τώρα καταφέρει να συγκεντρώσει έστω και εκείνη την ελάχιστη αποδοχή που ακόμη και η αστική ηθική απαιτεί για την κοινωνική της νομιμοποίηση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η επικρατούσα εισοδηματική κατανομή, και ειδικά τα προνομιούχα κλιμάκιά της, προσέρχεται σε μεγάλο βαθμό είτε από μια ευκαιριακού συνήθως χαρακτήρα παραγωγική δραστηριότητα που κατά κανόνα αδυνατεί –χωρίς κρατική στήριξη– να αντεπεξέλθει στην πίεση του εξωτερικού ανταγωνισμού είτε αποτελεί άμεσο και συχνά συνειδητό δημιούργημα της κρατικής οικονομικής πολιτικής.

Η επικρατούσα αυτή μορφή της εγχώριας παραγωγικής και γενικότερα οικονομικής δραστηριότητας διαμορφώνει αναπόφευκτα και τα πλαίσια της αντίστοιχης κατανομής των υλικών της αποτελεσμάτων. Μία κατά συνέπεια βελτίωση του προβλήματος της ανταγωνιστικότητας των παραγωγικών μονάδων, της απασχόλησης

12. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί αύξησης του εθνικού εισοδήματος της Ελλάδας στις δεκαετίες 1961-1970 και 1971-1980 ανέρχονταν σε 8,5% και 4,6%, ενώ οι αντίστοιχοι ρυθμοί της Ε.Ε. (των 15) σε 4,9% και 3,0%. Η κατάσταση μεταβλήθηκε υπέρ της Ε.Ε. μέχρι το 1995. Από το έτος αυτό οι εγχώριοι ρυθμοί υπερβαίνουν πάλι τους ρυθμούς της Ε.Ε. Σύγκρινε τα στοιχεία από European Commission: *European Economy*, No 69, 1999.

13. Εκφραση της οικονομικής εξάρτησης της Ελλάδας από το εξωτερικό αποτελεί η αισθητή υπεροχή της ακαθάριστης δαπάνης της Οικονομίας έναντι του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος σε τιμές αγοράς καθ' όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου.

του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού και της κοινωνικά περισσότερο ανεκτής κατανομής του εισοδήματος προϋποθέτει τη βαθμιαία αναδιάρθρωση της εγχώριας παραγωγής¹⁴. Είναι προφανές ότι υπό τα μέχρι τώρα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα της Ελλάδας, η αναδιάρθρωση αυτή μόνο με προγραμματισμένη κρατική παρέμβαση μπορεί να πραγματοποιηθεί.

2. Η μεταβολή του πλαισίου άσκησης της οικονομικής πολιτικής

2.1 Τα νέα δεδομένα και η ανάγκη της πραγματικής σύγκλισης

Με την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ από τις αρχές του 2001 έχουν περιοριστεί σημαντικά και οι μέχρι τώρα δυνατότητες άσκησης αυτόνομης οικονομικής πολιτικής. Η μεν άσκηση της νομισματικής πολιτικής έχει υπαχθεί ολοκληρωτικά στην αρμοδιότητα της ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η δε δημοσιονομική έχει τεθεί ουσιαστικά μέσω της υποχρεωτικής εφαρμογής των περιοριστικών όρων του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης υπό τη στενή εποπτεία και έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου Υπουργών¹⁵. Παράλληλα δε με την αποδοχή του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος έχει ουσιαστικά εκμηδενιστεί, αν όχι εκλείψει, και το συναλλαγματικό πρόβλημα του εμπορικού ελλείμματος στη γνωστή παραδοσιακή του μορφή.

Υπό τα νέα αυτά δεδομένα τίθενται δύο καίρια ερωτήματα:

- 1) Ποια κατεύθυνση προτίθεται να ακολουθήσει η Ένωση στο θέμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στο άμεσο μέλλον και
- 2) Ποιες πολιτικές έχει επιλέξει η Ελλάδα για την απρόσκοπτη συμμετοχή της στη διαδικασία αυτής της ολοκλήρωσης.

2.2 Η ευρωπαϊκή πολιτική οικονομικής ολοκλήρωσης

Παρά το γεγονός ότι η εισαγωγή και εμπέδωση της κοινής εσωτερικής αγοράς (από το 1993) και η εφαρμογή του τελευταίου σταδίου της ΟΝΕ από τις αρχές του 1999 αποτελούν πολύ προωθημένα στάδια της διαδικασίας οικονομικής ολοκλήρωσης, εν τούτοις τα αρμόδια όργανα εκπροσώπησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Επιτροπή, Κοινοβούλιο, Συμβούλιο Υπουργών και Σύνοδοι Κορυφής) δεν έχουν ακόμη διαμορφώσει μια ενιαία και κοινά αποδεκτή αντίληψη για την συγκεκριμένη μορφή ο-

14. Τα προβλήματα της κρατικής διαφθοράς και των διαφόρων διαπλοκών που τελευταία μονοπωλούν σχεδόν την πολιτική και δημοσιογραφική επικαιρότητα είναι κατ' ουσίαν παράγωγα προβλήματα της επικρατούσας μορφής της παραγωγικής δραστηριότητας πέραν της τυχόν συγκυριακής τους έξαρσης.

15. Βλ. Μ. Buti - D. Franco - H. Ongena, «Fiscal Discipline and Flexibility in EMU: The Implementation of the Stability and Growth Pact», στο *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 14, αρ. 3, σσ. 81- 97.

λοκλήρωσης που θα επιδιώξουν να υλοποιήσουν στο άμεσο μέλλον¹⁶. Από τις επίσης όμως προτάσεις και τα αντίστοιχα σενάρια που βλέπουν κατά καιρούς το φως της δημοσιότητας σε συνδυασμό με τα πρακτικά μέτρα οικονομικής πολιτικής που εφαρμόζονται εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής μπορεί κανείς να διακρίνει δύο βασικά αντιλήψεις που έχουν σε μεγάλο βαθμό διαμορφωθεί και ανταγωνίζονται μεταξύ τους τόσο στο πολιτικό και δημοσιογραφικό όσο και το καθαρά επιστημονικό επίπεδο.

Η μία από αυτές τις αντιλήψεις, που θεωρείται και επικρατούσα, αποτελεί έκφραση της προσπάθειας για έμπρακτη εφαρμογή στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης των πορισμάτων και προτάσεων της λεγόμενης παγκοσμιοποίησης των διεθνών οικονομικών σχέσεων¹⁷. Πρόκειται συγκεκριμένα για την επίσημη δικαιολόγηση εκ μέρους της επικρατούσας (νεοκλασικής) οικονομικής θεωρίας της πιεστικής εκστρατείας, που ασκείται τελευταία, υπέρ της άμεσης και καθολικής μεταρρύθμισης του παραδοσιακού τρόπου κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης των εθνικών κρατών και της προσαρμογής ή και υποταγής τους στα νέα απορρυθμισμένα οργανωτικά πρότυπα των διεθνοποιημένων αγορών. Η απορρύθμιση και ευελιξία της αγοράς εργασίας, η συγκρατημένη συμπεριφορά των εργαζομένων κατά την προβολή μισθολογικών διεκδικήσεων και η υποκατάσταση της δημόσιας παραγωγικής δραστηριότητας από την ιδιωτική πρωτοβουλία και το μηχανισμό του κέρδους αποτελούν λογικά επακόλουθα της εφαρμογής της παραπάνω οικονομικής θεωρίας. Αναμενόμενο αποτέλεσμα της αποδοχής και πρακτικής εφαρμογής των πορισμάτων αυτής της θεωρίας, όπως αυτά προβάλλονται από τους θιασώτες της παγκοσμιοποίησης και συγκεκριμενοποιούνται από τη νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική, είναι η ένταση του ανταγωνισμού σε όλα τα πεδία της κοινωνικοοικονομικής δραστηριότητας και η πιθανή μείωση των τιμών πρωτίστως της τιμής της εργασιακής δύναμης μέσω κυρίως της βαθμιαίας συρρίκνωσης του μεταπολεμικού κοινωνικού κράτους πρόνοιας. Η τελευταία αυτή μείωση δικαιολογείται με το επιχείρημα ότι η αντίστοιχη αύξηση των κερδών θα οδηγήσει σε αύξηση των επενδύσεων και μέσω αυτών σε αναπόφευκτη αύξηση τόσο της παραγωγικότητας όσο και της συνολικής παραγωγής και απασχόλησης.

Ανακεφαλαιώνοντας τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την αποδοχή των προτάσεων της παγκοσμιοποίησης ως πλαισίου διαμόρφωσης της πρακτικής οικο-

16. Ως βασική αιτία αυτής της καθυστέρησης μπορεί να θεωρηθεί η διστακτικότητα μέχρι και πλήρης απροθυμία και καχυποψία των περισσότερων κρατών - μελών να μεταβιβάσουν μέρος των αποφασιστικών τους αρμοδιοτήτων, δηλαδή της εθνικής τους κυριαρχίας, στα κεντρικά όργανα των Βρυξελλών που δεν υπόκεινται στον άμεσο έλεγχό τους.

17. Μια κριτική παρουσίαση της «παγκοσμιοποίησης» επιχειρείται στο M. Albert - L. Brock - S. Hssler - U. Menzel - J. Neyer, *Die neue Weltwirtschaft, Entstofflichung und Entgrenzung der Ökonomie*, ed. Suhrkamp, neue Folge Band 983, Frankfurt/M 1999 και Trabold, H. «Globalisierung, Falle oder Wohlsansquelle?» στο *DIW Wochenbericht* 23/97, σσ. 413-419.

νομικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η πολιτική που υπό τις παρούσες συνθήκες προτείνεται τελικά ως η πιο ενδεδειγμένη για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη μιας χώρας –ως εκ τούτου και της Ελλάδας– είναι η απεριόριστη συμμετοχή της στο διεθνή ανταγωνισμό. Ο ανταγωνισμός αυτός στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης έχει μετατοπιστεί αισθητά και διεξάγεται κατά κύριο λόγο μεταξύ των διαφόρων κρατών και γεωγραφικών περιοχών ως τόπων εγκατάστασης και ανάπτυξης παραγωγικών γενικά δραστηριοτήτων.

Η υποβάθμιση αυτή της παραδοσιακής οικονομικής πολιτικής και ο περιορισμός της σε όργανο παροχής κινήτρων για την προσέλκυση του εγχώριου και διεθνούς κεφαλαίου και του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού στα εθνικά γεωγραφικά όριά της έχει και αυτή το θεωρητικό της υπόβαθρο στη νεοκλασική θεωρία. Τα υποδείγματα αφ' ενός του Tiebout περί προϋποθέσεων επιλογής τόπου εγκατάστασης και αφ' ετέρου της οικονομικής μεγέθυνσης περί αναπόφευκτης σύγκλισης των οικονομικά αναπτυσσόμενων χωρών αποτελούν ειδικές εφαρμογές της νεοκλασικής θεωρίας για τις συγκεκριμένες περιπτώσεις¹⁸.

Τα στενά όρια της παρούσας εργασίας δεν επιτρέπουν να υπεισέλθουμε στην ουσία και τα πορίσματα της συζήτησης περί παγκοσμιοποίησης. Απλώς περιοριζόμαστε εδώ στην αναφορά των κύριων χαρακτηριστικών και των βασικών της προτάσεων σχετικά με την άσκηση της εθνικής οικονομικής πολιτικής που μας ενδιαφέρει και άμεσα¹⁹.

Η αντίληψη αυτή εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δέχεται ανεπιφύλακτα τα πορίσματα της παγκοσμιοποίησης ως βάση πραγματοποίησης της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης είναι εναντίον της φορολογικής εναρμόνισης και της θεσμοθέτησης μηχανισμού δημοσιονομικής εξισορρόπησης²⁰ μεταξύ των κρατών μελών²¹. Οι άμεσοι φόροι μπορούν κατά την αντίληψη αυτή να χρησιμοποιούνται στα πλαίσια πάντα του θεμιτού ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών-μελών τόσο ως μέσο πίεσης για την ορθολογικοποίηση των δημόσιων δαπανών όσο και ως ισχυρό κίνη-

18. Βλ. σχετικά α) Charles Tiebout, «A pure Theory of Local Expenditures», στο *Journal of Political Economy*, Vol. 64 (1956), σσ. 416-424 και β) μεταξύ άλλων B. Fischer-T. Traubhaar (Hrsg), *Ökonomische Konvergenz in Theorie und Praxis*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden - Baden, 1998.

19. Οι διάφορες πλευρές αυτής της πολιτικής παρουσιάζονται εκτενέστερα στο W.v. Bülow (mit anderen), *Globalisierung und Wirtschaftspolitik Metropolis*, Verlag, Marburg 1999.

20. Με τον όρο «δημοσιονομική εξισορρόπηση» στην κάθετη και οριζόντια μορφή της εννοούμε εδώ τη θεσμοθέτηση πλαισίου άσκησης της ευρωπαϊκής δημοσιονομικής πολιτικής αναφορικά με την κατανομή αρμοδιοτήτων και τη διενέργεια μεταβιβαστικών πληρωμών μεταξύ των διαφόρων βαθμίδων αυτοδιοίκησης (όπως είναι π.χ. στην περίπτωση της Ε.Ε. οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι περιφέρειες, τα κράτη και τα υπερκρατικά όργανα) με απώτερο σκοπό τη βαθμιαία εξίσωση των όρων διαβίωσης τόσο μεταξύ των επιμέρους κρατών-μελών όσο και μεταξύ των περιφερειών τους.

21. Βλ. μεταξύ άλλων α) J. Buchanan - D.R. Lee, «On a Fiscal Constitution for the European Union» στο *Journal des Economistes et des Etudes Humaines*, Vol. 5, No 2/3, 1994, σσ. 219-232, β) C. Füst, *Eine Fiskalverfassung für die Europäische Union, Untersuchungen zur Wirtschaftspolitik*, Nr 100, Köln.

τρο για την προσέλκυση των μετακινούμενων συντελεστών, δηλαδή κεφαλαίου και ειδικευμένης εργασίας. Η άποψη αυτή, που συμπίπτει περισσότερο με την αμερικανική εκδοχή του δημοσιονομικού φεντεραλισμού και επικαλείται την αρχή της επικουρικότητας, παραγνωρίζει τόσο τις επικρατούσες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες όσο και τις πολιτιστικές διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, πράγμα που δεν ισχύει για την ομοσπονδιακή συγκρότηση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Επίσης παραβλέπει τη θεσμοθετημένη δέσμευση των αρμόδιων οργάνων της Ένωσης για τη συστηματική επιδίωξη της οικονομικής σύγκλισης των οικονομικά καθυστερημένων περιφερειών όπως είναι η Ελλάδα²². Οι οπαδοί της αντίληψης περί παγκοσμιοποίησης, που αποτελούν όπως αναφέραμε και την επικρατούσα τάση, αντιμετωπίζουν, στην προσπάθεια πρακτικής εφαρμογής των συντηρητικών τους βασικά αντιλήψεων, την αντίθεση μεταξύ αφ' ενός της άμεσης απορρόθμησης των αγορών και εκμηδένισης της παραγωγικής δραστηριότητας του κράτους και αφ' ετέρου των ήδη θεσμοθετημένων μηχανισμών λήψης ομόφωνων αποφάσεων από κράτη με διαφορετικά πολλές φορές κοινωνικοοικονομικά και πολιτικά συμφέροντα που κατά περίπτωση αντιτίθενται τουλάχιστον στους επιδιωκόμενους ρυθμούς απορρόθμησης.

Η εναλλακτική αντίληψη περί ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης πρεσβεύει κατ' αρχήν τη στενότερη οικονομική και πολιτική ενοποίηση των κρατών-μελών και προτείνει γι' αυτό μια μορφή ομοσπονδιακής συγκρότησης της Ένωσης με την παράλληλη δημιουργία αντίστοιχου συστήματος δημοσιονομικής εξισορρόπησης²³. Αν και οι εκφραστές αυτής της αντίληψης δέχονται κατά βάση τα κύρια πορίσματα της παγκοσμιοποίησης, εν τούτοις θεωρούν ότι η απρόσκοπτη συνέχιση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης προϋποθέτει την παράλληλη προώθηση της διαδικασίας οικονομικής σύγκλισης των κρατών-μελών μέσω της ενιαιοποίησης όχι μόνο της νομισματικής αλλά και κυρίως της δημοσιονομικής πολιτικής. Η τάση αυτή που πρόσκειται περισσότερο στις προγραμματικές διακηρύξεις και προτάσεις των σοσιαλδημοκρατικών και σοσιαλιστικών ευρωπαϊκών κομμάτων, ιδιαίτερα του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, τάσσεται υπέρ της πλήρους εναρμόνισης των εθνικών φορολογικών συστημάτων και, όπως αναφέρθηκε ήδη, της θεσμοθέτησης μηχανισμών ευρωπαϊκής δημοσιονομικής εξισορρόπησης.

22. Για τη θεσμοθετημένη υποχρέωση της επιτροπής να προάγει την οικονομική συνοχή και σύγκλιση των οικονομικά λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών, καθώς και τη διαδικασία διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής βλ. Ν. Μούση, *Εγχειρίδιο ευρωπαϊκής πολιτικής*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2000, κεφ. 11, σσ. 177-198.

23. Μεταξύ άλλων α) V. Tanzi - A.L. Bovenverg, «Is there a Need for Harmonizing Capital Income Taxes within EC Countries?», στο H. Siebert (ed), *Reforming Capital Income Taxation*, Kiel 1990, σσ. 171-197· β) Ch. Randzio-Plath, «Steuerpolitik in der Union: Keine Reklame für den Binnenmarkt» στο *Wirtschaftsdienst Heft* 11, 1999, σσ. 665-670 και γ) F. Walthes, *Europäische Finanzausgleich, Abhandlungen zur Nationalökonomie* Band 4, Duncker & Humboldt, Berlin 1996.

3. Η ελληνική πολιτική της πραγματικής σύγκλισης

3.1 Μερικές διευκρινιστικές παρατηρήσεις

Επιστρέφοντας στην ελληνική πραγματικότητα είναι κατ' αρχήν προφανές ότι η εφεξής αντιμετώπιση των προβλημάτων ανεργίας και ισοζυγίου πληρωμών προϋποθέτει την επίτευξη μιας διαφορετικής από τη μέχρι τώρα μορφή οικονομικής ανάπτυξης, τέτοια, δηλαδή, που να μη χρειάζεται στήριξη από την οικονομική πολιτική του παρελθόντος που, όπως αναφέραμε, αδυνατούν πλέον να ασκήσουν οι ελληνικές κυβερνήσεις. Απαιτείται, δηλαδή, τουλάχιστον η εξασφάλιση της λεγόμενης διατηρησιμότητας των ποσοτικών κριτηρίων της ονομαστικής σύγκλισης, χωρίς όμως την ύπαρξη των μέσων της πολιτικής που η τότε κυβέρνηση διέθετε και χρησιμοποίησε για την επίτευξή τους. Απαιτείται, με άλλα λόγια, η βαθμιαία πραγματική σύγκλιση της οικονομίας της Ελλάδας με τις οικονομίες των άλλων μελών της Ένωσης υπό τελείως νέους όρους άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Τι εννοούμε, όμως, με τον όρο πραγματική σύγκλιση; Θα χρησιμοποιήσουμε εδώ έναν κάπως διαφορετικό ορισμό από αυτούς που χρησιμοποιούνται συνήθως.

Ως πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με τις οικονομίες των υπόλοιπων χωρών της Ε.Ε. εννοούμε την απόκτηση εκ μέρους της της ικανότητας να διατηρεί σε μόνιμη βάση την ανταγωνιστική της ικανότητα χωρίς αισθητές μειώσεις της απασχόλησης, των ποσοστών κέρδους και της δυνατότητας μεγέθυνσης του εθνικού εισοδήματος. Η απόκτηση αυτής της ικανότητας εξασφαλίζεται τόσο από την πλευρά του κόστους παραγωγής όσο, και κυρίως, από την πλευρά της τεχνολογίας. Η βελτίωση του επιπέδου παραγωγικότητας που αποτελεί την πεμπτουσία της ανταγωνιστικής ικανότητας μπορεί να επιτευχθεί μέσω των επενδύσεων (εξοπλισμού και βασικής υποδομής) και της επαγγελματικής κατάρτισης των εργαζομένων.

Προτού εξετάσουμε την πολιτική που εφαρμόζει ή που προτίθεται να εφαρμόσει η κυβέρνηση για την επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης²⁴, ας αναφερθούμε στην όξυνση των δύο κύριων προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή της ανεργίας και του ισοζυγίου πληρωμών. Θεωρούμε ότι η πρόσφατη όξυνση και των δύο αυτών προβλημάτων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην παραπέρα μείωση της ούτως ή άλλως περιορισμένης ανταγωνιστικής ικανότητας των ελληνικών παραγωγικών μονάδων. Η μείωση αυτή οφείλεται με τη σειρά της κατά κύριο λόγο στη χαλάρωση μέχρι και την εξαφάνιση των μηχανισμών προστασίας της εγχώριας παραγωγής (όπως π.χ. η αδυναμία μεταβολής της συναλλαγματικής ισοτιμίας) και την παράλληλη αύξηση του ανταγωνισμού λόγω της ανάγκης προσαρμογής στις απαιτήσεις της ΟΝΕ.

24. Αν και, απ' ό,τι είναι γνωστό, δεν έχει καθοριστεί επακριβώς τι εννοεί η κυβέρνηση με τον όρο «πραγματική σύγκλιση», φαίνεται εντούτοις πως αποβλέπει κατά πρώτο λόγο στην κατά το δυνατόν συντομότερη προσέγγιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος της Ελλάδας προς τον κοινοτικό μέσο όρο.

3.2 Το πλαίσιο άσκησης της πολιτικής πραγματικής σύγκλισης

Συνοψίζοντας τις επίσημες τοποθετήσεις των κύριων φορέων της οικονομικής πολιτικής (υπουργός Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, Έρευνας και Ανάπτυξης, Διοικητής Τράπεζας της Ελλάδας κ.λπ.)²⁵, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η κυβερνητική πολιτική στο άμεσο μέλλον πρόκειται να κινηθεί στο ακόλουθο πλαίσιο που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως πλαίσιο προσπάθειας για την προώθηση της πραγματικής σύγκλισης. Τά βασικά μέτρα που σύμφωνα με τις διακηρύξεις της προτίθεται να λάβει η κυβέρνηση είναι συνοπτικά τα ακόλουθα:

- α) Ενθάρρυνση μισθολογικών αυξήσεων που να μην οδηγούν σε αύξηση του μοναδιαίου κόστους εργασίας και των τιμών. Παράταση, δηλαδή, της αναμονής των εργαζομένων για αναπλήρωση των εισοδηματικών απωλειών της προ-ΟΝΕ περιόδου και μια γενικά δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος
- β) Επιτάχυνση εκ μέρους του κράτους της αποχώρησής του από κάθε παραγωγική δραστηριότητα μέσω της εφαρμογής των διαρθρωτικών αλλαγών και θεσμικών μέτρων προς διευκόλυνση της επενδυτικής δραστηριότητας των εγχώριων και αλλοδαπών επιχειρηματιών. Με τον όρο διαρθρωτικές αλλαγές εννοούνται κατά βάσιν οι ιδιωτικοποιήσεις των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών που έχουν ακόμη απομείνει υπό δημόσιο έλεγχο, η απελευθέρωση των υπόλοιπων τυχόν ρυθμιζόμενων αγορών και αφήνονται και υπαινιγμοί για παρεμβάσεις απορρύθμισης σε άλλους τομείς της κρατικής δραστηριότητας και ιδιαίτερα στους δύο νευραλγικούς τομείς της υγείας και της παιδείας. Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινιστεί ότι λόγω προφανώς υψηλού πολιτικού κόστους έχει μέχρι τώρα αποφευχθεί κάποια εντυπωσιακή ρυθμιστική παρέμβαση σ' αυτούς τους τομείς. Μεμονωμένα, όμως, μέτρα και επίσημες τοποθετήσεις τόσο μελών της κυβέρνησης όσο και, κυρίως, μελών της αξιωματικής αντιπολίτευσης περί της ανάγκης εκσυγχρονισμού των δύο αυτών τομέων προϊδεάζουν με σαφήνεια για τις ενδεχόμενες παρεμβάσεις στο άμεσο μέλλον.
- γ) Προώθηση της φορολογικής μεταρρύθμισης έτσι ώστε να μειωθεί η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας και κυρίως του κεφαλαίου με την παράλληλη και αντίστοιχη βέβαια μείωση των κρατικών δαπανών που σε παρόμοιες περιπτώσεις πλήττουν συνήθως πριν απ' όλα τις κοινωνικές δαπάνες.

Από την απαρίθμηση αυτών των μέτρων φαίνεται καθαρά ότι η κυβέρνηση, ενόψει της ριζικής μεταβολής που επέφερε η συμμετοχή στην ΟΝΕ στο παραδοσιακό πλαί-

25. Οι τοποθετήσεις αυτές έχουν γίνει είτε σε επίσημα ντοκουμέντα όπως π.χ. η Έκθεση του υπουργού Οικονομικών για τον προϋπολογισμό και οι επήριες εκθέσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος ή στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο.

σιο άσκησης της οικονομικής πολιτικής και μη διαβλέποντας άλλη προοπτική στη σφαίρα ιδίως της παραγωγής, προτίθεται να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του εξωτερικού ανταγωνισμού και την αποδεδειγμένα ισχνή ανταγωνιστική ικανότητα των εγχώριων παραγωγικών μονάδων με τις γνωστές παραδοσιακές πρακτικές. Τις προσπάθειες, δηλαδή, μείωσης του κόστους παραγωγής αφ' ενός με μέτρα που θα πλήττουν αναπόφευκτα τους εργαζόμενους στις σχέσεις εξαρτημένης εργασίας και ενδεχομένως τους εγχώριους παραγωγούς (κυρίως αγρότες) πρώτων υλών και αφ' ετέρου με την παροχή κινήτρων προς τους έλληνες και ξένους επιχειρηματίες για την πραγματοποίηση εκουγχρονιστικών επενδύσεων. Τα γνωστά αυτά και από το παρελθόν μέτρα εμφανίζονται συνήθως, ελλείψει ουσιαστικών προϋποθέσεων δημιουργίας εγχώριων κανοτομικών μεταβολών, ως η μόνη δυνατότητα διατήρησης της ανταγωνιστικότητας και μέσω αυτής της προώθησης των πραγματικών συμφερόντων των εργαζομένων όπως είναι π.χ. η διατήρηση και η αύξηση των θέσεων εργασίας, η καταπολέμηση της ανεργίας, η μόνιμη κατοχύρωση των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων κ.λπ.

Στην προσπάθεια βελτίωσης της ανταγωνιστικής ικανότητας των εγχώριων παραγωγικών μονάδων η κυβέρνηση έχει αποκλείσει, όπως φαίνεται, κάθε ιδέα άμεσης ή έμμεσης παρέμβασης στη σφαίρα της παραγωγής (αποκατάστασης μερικών επιλεκτικά ΟΣΠ) είτε μέσω απευθείας συνεργασίας δημόσιων οργανισμών με αλλοδαπές επιχειρήσεις σε σύγχρονους από τεχνολογικής σκοπιάς τομείς είτε με πρωτοβουλία του ίδιου του κράτους με παρόμοιες επιχειρήσεις ή και μεμονωμένους έλληνες ιδιώτες.

Παρά το γεγονός ότι εξαιτίας της πελατειακής πολιτικής των μεταπολεμικών κυβερνήσεων οι δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί έχουν έντονα δυσφημιστεί, πρέπει να αναφέρουμε εδώ ότι ή Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν εμποδίζει τη λειτουργία δημόσιων επιχειρήσεων όπως συνήθως διαδίδεται. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέ το άρθρο 86 της συνθήκης της κοινής αγοράς απλώς δεν επιτρέπει παρά μόνο σε ειδικές περιπτώσεις τη διαφορετική μεταχείριση των δημόσιων επιχειρήσεων από τις ιδιωτικές²⁶. Μια, όμως, δημόσια επιχείρηση δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι δεν μπορεί να λειτουργήσει με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια.

Οι προοπτικές της κυβέρνησης να εξασφαλίσει σε μακροχρόνια βάση παραγωγική και μόνιμη απασχόληση στο εγχώριο παραγωγικό δυναμικό μέσω της πολιτικής που προτίθεται να εφαρμόσει είναι εξ αντικειμένου πολύ περιορισμένες. Βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα λόγω της μαζικής εισροής των πόρων του 3ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, της πραγματοποίησης των έργων για την Ολυμπιάδα του 2004 και του αναμενόμενου συγκριτικά ικανοποιητικού ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης είναι ενδεχόμενο να βελτιωθεί μεσοπρόθεσμα η προοπτική απασχόλησης

26. Βλ. P.Eichhorn (Hrsg). Perspektiven oeffentlicher Unternehmen in der Wirtschafts- und Rechtsordnung der Europäischen Union. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden - Baden, 1995.

για μερικές κατηγορίες απασχολούμενων. Επειδή ή ίδια, όπως διαπιστώσαμε, δεν εντάσσει στις προγραμματικές της επιδιώξεις την προσπάθεια έστω και επιλεκτικής εξισορρόπησης του εγχώριου παραγωγικού μηχανισμού που αποτελεί πιθανόν τη μόνη πολιτικά ανεκτή και οικονομικά εξασφαλισμένη προοπτική της πραγματικής σύγκλισης, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, που εφεξής θα εκφράζεται κυρίως με την απώλεια θέσεων εργασίας στην εγχώρια αγορά, αναμένεται αναπόφευκτα, πέραν της προσπάθειας συμπίεσης του κόστους παραγωγής, μόνο από τη μαζική εισροή ξένου επενδυτικού κεφαλαίου σε τεχνολογικά σύγχρονους κατά το δυνατόν κλάδους. Η μεν παραδοσιακή πρακτική της συμπίεσης μισθών και τιμών των εγχώριων πρώτων υλών αποτελεί τελείως ανεδαφική προσπάθεια για την προώθηση της πραγματικής σύγκλισης, η δε προοπτική των ξένων επενδύσεων, παρά τα αισιόδοξα πορίσματα της επικρατούσας οικονομικής θεωρίας και ειδικότερα των νεοκλασικών προτύπων οικονομικής μεγέθυνσης, εντούτοις παραμένει μέχρι τώρα, όπως ακριβώς και η πρόβλεψη των ίδιων υποδειγμάτων περί αυτόματης σύγκλισης των οικονομικά αναπτυσσόμενων χωρών, ευχή ανεκπλήρωτη.

Στην προσπάθειά της εξάλλου η κυβέρνηση να μειώσει στα πλαίσια της επικρατούσας τάσης στην Ε.Ε. τη φορολογική επιβάρυνση προκειμένου να βελτιώσει τις συνθήκες κερδοφορίας των εγχώριων παραγωγικών μονάδων και να προσελκύσει και ξένες επενδύσεις στον ελλαδικό χώρο, αντιμετωπίζει πολλά εμπόδια²⁷. Η αισθητή μείωση της φορολογίας σημαίνει κατ' αρχήν μείωση εισπράξεων και κατά συνέπεια μείωση της δυνατότητας αποπληρωμής του δημόσιου χρέους για την οποία πιέζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και παράλληλα έλλειψη πόρων για τη χρηματοδότηση των έργων του 2004. Η επιλογή να μειωθεί μόνο η φορολόγηση του κεφαλαίου και όχι της εργασίας είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί, καθ' ότι λόγω της διαφάνειας που θα επιφέρει το ενιαίο νόμισμα η σχετική θέση των ελλήνων εργαζομένων εντός της Ε.Ε. θα γίνει περισσότερο συνειδητή με δυσάρεστες για την κοινωνική συνοχή συνέπειες. Μια μείωση, εξάλλου, της φορολογίας των εργαζομένων μπορεί – αν χρειαστεί – να χρησιμοποιηθεί ως αντίβαρο και επιχείρημα στην επικρεμάμενη περικοπή των θεσμοθετημένων προ πολλού κοινωνικών παροχών προς τους εργαζομένους.

Τελειώνοντας μπορούμε να αναφέρουμε ότι οι διάφοροι ισχυρισμοί και οι διακηρύξεις που διατυπώνονται κατά καιρούς περί της ανάγκης εκσυγχρονισμού της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, πέραν του αυτονόητου αυτής της ανάγκης, εκφράζουν κατά βάθος την αδυναμία του εγχώριου συστήματος παραγωγής να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά και σε μακροπρόθεσμη βάση τα κοινωνικοοικονομικά προ-

27. Μερικές μικρές μειώσεις έχει ήδη εξαγγείλει η κυβέρνηση. Αυτές αφορούν αφ' ενός στον υψηλότερο συντελεστή του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων από 45% που είναι σήμερα σε 40% μετά 2 έτη και στο συντελεστή φορολόγησης των μη εισηγμένων Α.Ε. στο Χρηματιστήριο από 40% σε 35%, επίσης σε δύο έτη. Επίσης αυξάνει τα όρια του αφορολόγητου εισοδήματος προοδευτικά από 1,6 εκατ. δραχμές σε 2,3 εκατ. δραχμές.

βλήματα που το ίδιο δημιουργεί χωρίς να χρειάζεται να καταφεύγει μονίμως στο εξωτερικό για να εξασφαλίσει την οικονομικά και τεχνικά εξαρτημένη αναπαραγωγή του. Εκσυγχρονισμός με την έννοια προσέγγισης του οικονομικού και πολιτιστικού επιπέδου των οικονομικά περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών της Ε.Ε. δεν νοείται με την επικρατούσα ευρεία, μέχρι τώρα τουλάχιστον, τεχνική και οικονομική εξάρτηση από το εξωτερικό.

Φαίνεται όμως ότι –σε περίπτωση συνέχισης της παρατεταμένης αποχής ικανοποιητικών ρυθμών εισροής ξένων επενδύσεων– υπάρχει πάντα η δοκιμασμένη από το παρελθόν πρακτική των ελληνικών κυβερνήσεων να αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της έλλειψης ανταγωνιστικότητας μέσω της εξασφάλισης πόρων από το εξωτερικό χωρίς άμεση αντιπαροχή. Η βραχυπρόθεσμη και επισημασμένη αυτή διέξοδος²⁸ ίσως να θεωρείται από τους αρμόδιους πολιτικούς φορείς της χώρας και τώρα, όπως και στο παρελθόν, ως η πλέον ανώδυνη και βολική αντιμετώπιση των συνεπειών της περιορισμένης ανταγωνιστικότητας των εγχώριων παραγωγικών μονάδων. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το χρονικό διάστημα μετά το 2006, όταν θα έχουν πλέον εξαντληθεί και οι τελευταίες μεταβιβάσεις του τρέχοντος Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (3ου ΚΠΣ). Η προοπτική αυτή μπορεί βέβαια να υλοποιηθεί στα πλαίσια του συζητούμενου ήδη συστήματος ομοσπονδιοποίησης της Ε.Ε. με παράλληλη θεσμοθέτηση ενός ανάλογου συστήματος δημοσιονομικής εξισορρόπησης. Ας ελπίσουμε, όμως, ότι μέχρι τότε θα έχουν επινοηθεί νέοι τρόποι βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας παραγωγής έτσι ώστε οι πολιτικοί να μην αισθάνονται υπερήφανοι προβάλλοντας ως μεγάλη τους επιτυχία την εξασφάλιση δωρεάν μεταβίβασης αλλοδαπών πόρων από το εξωτερικό. Είναι γνωστό ότι αυτή η εξασφάλιση προϋποθέτει ουσιαστικά να παραμένουμε σταθερά και με απόσταση στην τελευταία ή μία από τις τελευταίες θέσεις της ενωμένης Ευρώπης. Η νοοτροπία αυτή της εξάρτησης που εθίζει στην ξένη βοήθεια και αναπαράγει την ανάγκη για παράταση και διαιώνισή της έχει αναντίρρητα, εκτός των άλλων αρνητικών αλλά μη άμεσα μετρήσιμων επιδράσεων, και μεγάλο πολιτικό κόστος για τη χώρα. Το κόστος αυτό δεν γίνεται συνήθως άμεσα αισθητό και αντιληπτό από το μέσο πολίτη παρά μόνο από τους αρμόδιους πολιτικούς φορείς που το εισπράττουν απευθείας κατά τις επαφές τους με τους εκπροσώπους των κρατών-«δωρητών».

28. Η κύρια αβεβαιότητα προέρχεται από την επικείμενη διεύρυνση της Ένωσης προς ανατολάς και τις επιπτώσεις που προβλέπεται να έχει αυτή στον κοινωτικό προϋπολογισμό: βλ. σχετικά W. Quaisser-M. Hartmann-E. Hoenekopp-M Brandmeir, «Die Osterweiterung der Europäischen Union: Konsequenzen für Wohlstand und Beschäftigung» στο *Europa, Ein Gutachten der Friedrich - Ebert - Stiftung*, Bonn, Maerz 2000.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ξενόγλωσση

- Alogoskoufis, George (1995), «The two faces of Janus: institutions policy regimes and macroeconomic performance in Greece», in *Economic Policy*, April 1995, σσ.149-191.
- Bach, Stefan (1999a), «Steuerpolitik in Europa zwischen Wettbewerb und Harmonisierung, Perspektiven nationaler und europäischer Steuerpolitik in der Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion», στο (FES) *Eurokolleg*, Nr. 41.
- Beihette der Konjunkturpolitik, *Fiskalischer Föderalismus in Europa*, Heft 49.
- Break, C. and Turvey R., *Studies in Greek Taxation*, KEPE (Centre of Planning and Economic Research), Athens 1964.
- Bülow W.v (mit anderen, 1999), *Globalisierung und Wirtschaftspolitik Metropolis*, Verlag, Marburg.
- Buti, M. - Franco, D. - Ongena, H., «Fiscal Discipline and Flexibility in EMU: The Implementation of the Stability and Growth Pact», στο *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 14, No 3, σσ. 81-97.
- Dluhosch, Barbara (1999), «Finanzpolitik in der EWWU» στο *Beihette zur Konjunkturpolitik Heft 47*, 1999, σσ. 89-119.
- European Commission (1999, 2000), *European Economy*, No 69, 70.
- Fransman, F. (1986), *Machinery and Economic Development*, Mc Millan Press.
- Georgakopoulos T.A - Hitiros T. (1992), «On the Superiority of the Destination over the Origin - Principle of Taxation of Intra-Union Trade», στο *Economic Journal*, Vol.102, σσ. 117-126.
- «Heinemann, Friedrich (1999), Steuerpolitik in der EU – Binnenmarkt: Harmonisierung oder Wettbewerb?» στο *Internationale Politik und Gesellschaft* 2, σσ.179 - 186.
- Huber, Bernd (1997): «Der Steuerwettbewerb: Gefahr oder Chance?», στο «*List Forum für Wirtschafts- und Finanzpolitik* 23 (1997), Heft 3, σσ. 242 - 256.
- Jacobs, H.O - Spengel, Ch. (Hrsg) (1995), *Aspekte der Unternehmensbesteuerung in Europa*, Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung Mannheim (ZEW) Bd. 4, Nomos Verlag, Baden-Baden, 1995.
- Jordan, Bill (1997), «Globalisierung und Europas "soziales Modell"», στο *The Philip Morris Institut for Public Policy Research*, Sept. 1997, σσ. 42-51
- Kraff, Manfred (1997), *Der Finanzausgleich in der europäischen Union, Theorie, praxis, Perspektiven*, Europa Union Verlag, Bonn.
- Kühn, Alfons (1977), Internationaler Steuerwettbewerb: Wettbewerbsverfälschung oder heilsame Korrektur? στο *List Forum für Wirtschafts- und Finanzpolitik* 23 (1977), Heft 3, σσ. 265 - 271.
- Müller, Walter (1998), «Was ist "fairer" Steuerwettbewerb und welche Regeln braucht er?», στο *Konjunkturpolitik* 44 Jg. Heft 4, σσ. 313-352.
- Oberhauser, A. (Hrsg) (1997), *Fiskalföderalismus in Europa*, Schriften des Vereins für Socialpolitik, Band 253, Duncker & Humbolt, Berlin.
- Pereira, M. Alfredo (1999), «International Public Transfers and Convergence in the European Union», στο *Public Finance Review*, vol 27, No 2, March 1999, σσ. 194-219.
- Rosenberg, N. (1976), *Perspectives on Technology*, Cambridge Univ. Press
- Sakkas, A. Dimitris (1995), *The European Observatory for Small and Medium-Sized Enterprises Research*, KEPE Reports No 22, Athens 1995.

- Tiebout, Ch. (1956), «A Pure Theory of Local Expenditures», στο *Journal of Political Economy* Vol. 64, σσ. 416 - 424
- Tsakalotos, Euclid (1998), «The political Economy of Social Democratic Economic Policies, The Pasok Experiment in Greece, στο *Oxford Review of Economic Policy*, Vol 14, No 1, σσ. 114-138.
- Walther, Frank (1996), *Europäische Finanzausgleich, Abhandlungen zur Nationalökonomie* Band 4 Duncker & Humboldt, Berlin 1996.
- Weiland, R., (2000), «Der Stabilitäts- und Wachstumspakt», στο *Wist Heft* 2, Febr. 2000, σσ. 99-102.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- ΙΝΕ (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ) (2000), *Ετήσια έκθεση 2000*.
- ΕΣΥΕ, Στατιστικές Επετηρίδες, Στατιστικές Δημόσιων Οικονομικών και Εξωτερικού Εμπορίου για διάφορα έτη.
- Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών (1993), *Φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*. εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Κεραμίδου, Ι. (1999), «Η δυναμική της συσσώρευσης του κεφαλαίου στην ελληνική βιομηχανία κατά την περίοδο 1960-1995», *Οικονομική Επιθεώρηση της Εμπορικής Τράπεζας*, τεύχος 20, Οκτώβριος - Δεκέμβριος, σσ. 4-23.
- ΚΕΠΕ (Μελετητική ομάδα) (1995), *Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις*, Αθήνα.
- Κιντή, Α.Α. (επιμ.) (1997), *Το παρόν και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας*. Τόμοι 3 (πρακτικά συνεδρίου του ΟΠΑ), Gutenberg - Αθήνα.
- Μανασσάκη, Α.Ν. (1998), «Οι εισροές κοινοτικών πόρων στην Ελλάδα: ιστορική αναδρομή και προοπτικές», *Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 12, Δεκ 1998, σσ. 63-89.
- Μούση, Ν. (2000), *Εγχειρίδιο ευρωπαϊκής πολιτικής*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Οικονομίδη, Χ.Χ (1996), *Η δομή της ελληνικής βιομηχανίας και ο τομέας παραγωγής προϊόντων παγίου κεφαλαίου*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Πελαγίδη, Θ.Κ. (1997), *Η διεθνοποίηση της ελληνικής βιομηχανίας: Ευελιξία και αναδιάρθρωση*, Εξάντας, Αθήνα.
- Πιτέλη, Χ. (1998), *Διεθνής ανταγωνιστικότητα και οικονομική πολιτική*, Τυπωθήτω - Γ.Δαρδανός, Αθήνα.
- Πιτέλη, Χ. - Αντωνάκη, Ν. (επιλ.) (1998), *Διεθνής ανταγωνιστικότητα και βιομηχανική στρατηγική*, Τυπωθήτω - Γ.Δαρδανός, Αθήνα.
- Σακκά, Δ.Α. (1986), *Ο αναπτυξιακός ρόλος και οι δυνατότητες παραγωγής εργαλειομηχανών στην Ελλάδα*, ΚΕΠΕ, Θέματα Προγραμματισμού Δ8, Αθήνα.
- Σακκά, Δ.Α. (1996), «Το διαρθρωτικό πρόβλημα και ο οικονομικός προγραμματισμός στην μεταπολεμική Ελλάδα», ΚΕΠΕ, *Μελέτες*, αριθμ. 45, Αθήνα 1996.
- Τράπεζα της Ελλάδος, Ετήσιες Εκθέσεις του Διοικητή, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο διαφόρων ετών και Νομισματική πολιτική 2000-2001.
- Υπουργείο Οικονομικών, Εισηγητικές Εκθέσεις του υπουργού για τον κρατικό προϋπολογισμό 2000, 2001.